

Pavol Kárász

**Základné
makroekonomické súvislosti
mzdového vývoja
v ekonomike Slovenska
do roku 2008**

Bratislava, september 2004

Obsah

1. Úvod	4
2. Makroekonomické determinanty	4
3. Základné proporce mzdového vývoja	8
4. Záver	12
Leteratúra	13
Príloha	14

1. Úvod

Odlíšnosť mzdy ako ceny práce od cien ostatných výrobných faktorov spočíva hlavne v špecifickom charaktere pracovnej sily. Jeho podstata je daná pôsobením mnohých dimenzií (ekonomická, sociálna, vzdelanostná, kultúrna atď.) určujúcich postavenie pracovnej sily vo výrobnom procese a jej správanie sa na trhu práce.

Úroveň a vývoj miezd v národnom hospodárstve je:

- na jednej strane výslednicou ekonomickej výkonnosti a fungovania trhu práce a
- na druhej strane základným determinantom životnej úrovne obyvateľstva.

Udržiateľný rozvoj dovoľí iba také mzdy, na aké ekonomika má a životná úroveň bude iba taká, akú umožňujú mzdy. Platí pritom, že príliš vysoké mzdy povedú k nerovnováhe a k strate konkurencieschopnosti a výslednicou príliš nízkych miezd môže byť až rozpad sociálno-ekonomickej súdržnosti. Znamená to, že v zdravom ekonomickom vývoji mzdy nemôžu byť ani príliš vysoké, ale ani príliš nízke. Preto mzdová politika patrí medzi najzložitejšie oblasti ovplyvňovania vývoja národného hospodárstva, ktorej konečné dôsledky majú tak ekonomický, ako aj sociálny rozmer.

Pretože zložitosť prvých rokov nášho členstva v EÚ bude znásobená aj pôsobením pre nás nových mechanizmov, zabezpečujúcich sociálno-ekonomickú súdržnosť EÚ, patrí adekvátna mzdová politika medzi rozhodujúce faktory ďalšej prosperity Slovenska. Nevyhnutným predpokladom kreovania takejto politiky sú čo najobjektívnejšie poznatky o možnostiach a obmedzeniach mzdového vývoja, súvisiaceho s udržateľným rastom ekonomiky Slovenska v nastávajúcich rokoch. Zámerom práce je prispieť k tvorbe týchto poznatkov prostredníctvom prognózy základných makroekonomických súvislostí mzdového vývoja tak na obdobie prebiehajúceho¹, ako aj na prvé dva roky nastávajúceho² programovacieho obdobia EÚ.

2. Makroekonomické determinanty

Ekonomika Slovenska za posledné roky zaznamenala v oblasti hospodárskeho rastu významný pokrok. Kým v roku 2000 jej hospodársky rast bol na poslednom mieste v rámci novoprijatých krajín, tak v roku 2003 už presahoval ich priemer. Napriek zaznamenanému pokroku však SR ešte stále patrí medzi krajiny s najvyššou mierou nezamestnanosti³ a najnižšou úrovňou miezd v rámci novoprijatých krajín⁴.

¹ Ide o skrátené programovacie obdobie EÚ dané rokmi 2004 – 2006.

² Daného rokmi 2007 – 2013.

³ V roku 2003 sa vyššia miera nezamestnanosti zaznamenala iba v Poľsku. Pozri (5).

⁴ Po prepočte predstavovala priemerná mesačná mzda v roku 2002 v SR 316 EUR. Nižšia hodnota sa zaznamenala iba za Lotyšsko (297 EUR) a Litvu (293 EUR). Pre podrobnejšiu informáciu pozri tabuľku 2 v prílohe.

Uskutočnené štrukturálne zmeny, realizácia reforiem a nárast v príleve priamych zahraničných investícií, vytvárajú základné predpoklady pre stabilný rast ekonomiky Slovenska v nastávajúcom období.

Je reálne kalkulovať s tým, že v rámci novoprijatých krajín bude ekonomika Slovenska aj v budúcnosti patriť medzi rýchlejšie rastúce.

Prognóza je založená na poznatkoch o doterajšom vývoji ekonomiky Slovenska. Rešpektuje zákonitosti jej dlhodobého vývoja a nadväzuje na špecifiká hospodárskeho cyklu zaznamenaného v ekonomike Slovenska⁵ po roku 1993. Vychádza z rozvojového potenciálu hospodársko-spoločenského prostredia, ku ktorému Slovensko doteraz dospelo. Využíva jeho reálne možnosti a rešpektuje obmedzenia.

Základným predpokladom prognózy je pokračovanie vývoja v oblasti zahraničného dopytu po slovenských výrobkoch, zaznamenaného v posledných rokoch, ktorého dynamika bude pozitívne ovplyvnená členstvom Slovenska v EÚ.

V nadväznosti na realizáciu Národného rozvojového plánu⁶ a prebiehajúce reformy, prognóza vychádza z takej hospodárskej politiky, ktorej zameranie bude sústredené predovšetkým na:

- udržateľný hospodársky rast,
- rast konkurencieschopnosti,
- rast zamestnanosti,
- postupné naplnenie Maastrichtských kritérií a konvergenciu do Európskeho menového priestoru a
- upevnenie sociálno-ekonomickej kohézie.

Vzhľadom na širšiu variantnosť možností ekonomického vývoja prognóza bola vypracovaná s použitím dvoch scenárov. Tieto sú dané nízkym a vysokým scenárom.

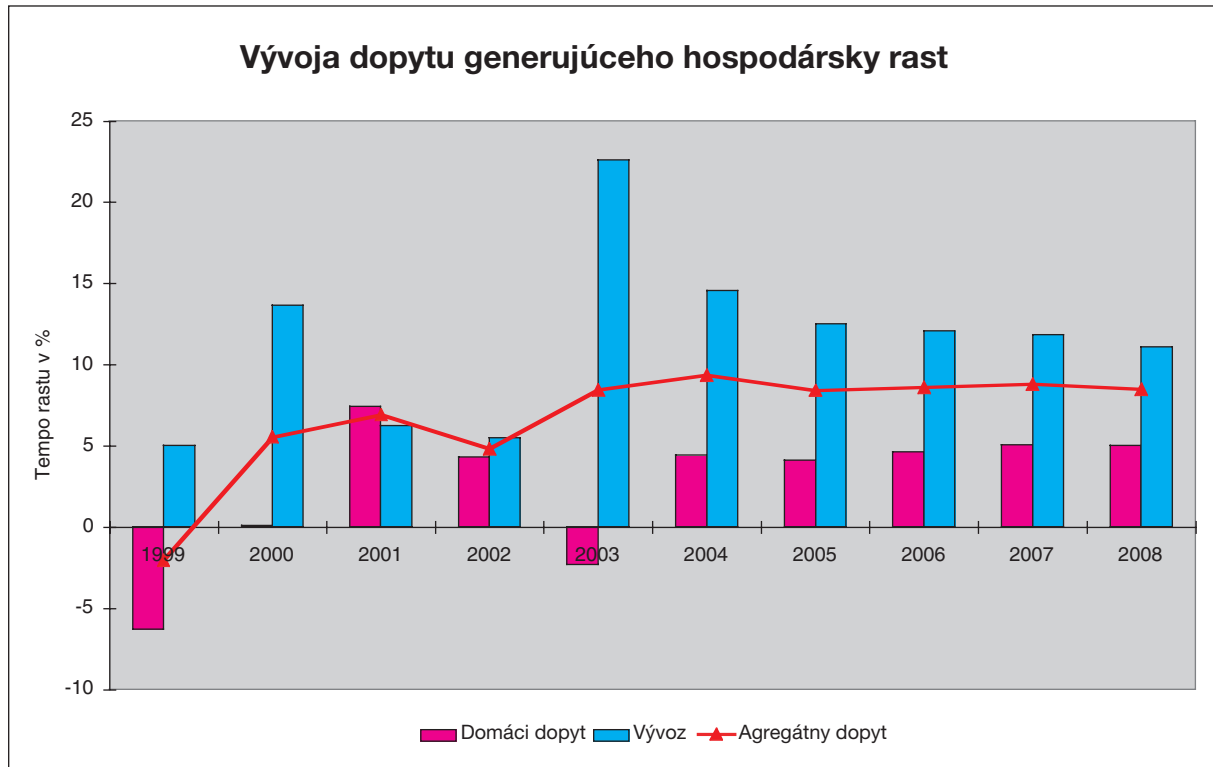
Nízky scenár odpovedá vývoju, kde prevláda zotrvačnosť z predchádzajúcich rokov s podpriemernými úspechmi pri uskutočňovaní hospodárskej politiky a dobiehania priemeru EÚ. Horná hranica predstavuje optimistický vývoj, nadväzujúci na vývojové možnosti ekonomiky, ktoré sú podporené nadpriemernými úspechmi vlády pri realizácii hospodárskej politiky a dobiehania priemeru EÚ.

Vývoj zaznamenaný v uplynulých rokoch naznačuje, že stabilný rast ekonomiky Slovenska úzko súvisí s dominanciou zahraničného dopytu v rámci štruktúry agregátneho dopytu. Dopyt aktivizujúci domácich výrobcov sa bude vyvíjať v závislosti od očakávaného vývoja svetovej ekonomiky. V rámci tohto dopytu dominantnú úlohu bude zohrávať vývoz. Jeho dynamikou indukovaný rast dôchodkov povedie k postupnému

⁵ Pozri (4).

⁶ Tento pre obdobie rokov 2004 – 2006 je jednak základným nástrojom konvergencie Slovenska k priemeru EÚ a jednak predstavuje východisko pre nasledujúce o mnoho dlhšie programovacie obdobie.

oživeniu domáceho dopytu. Symbióza zahraničného a domáceho dopytu bude vytvárať štruktúru agregátneho dopytu, predstavujúceho hlavný predpoklad udržateľného hospodárskeho rastu.

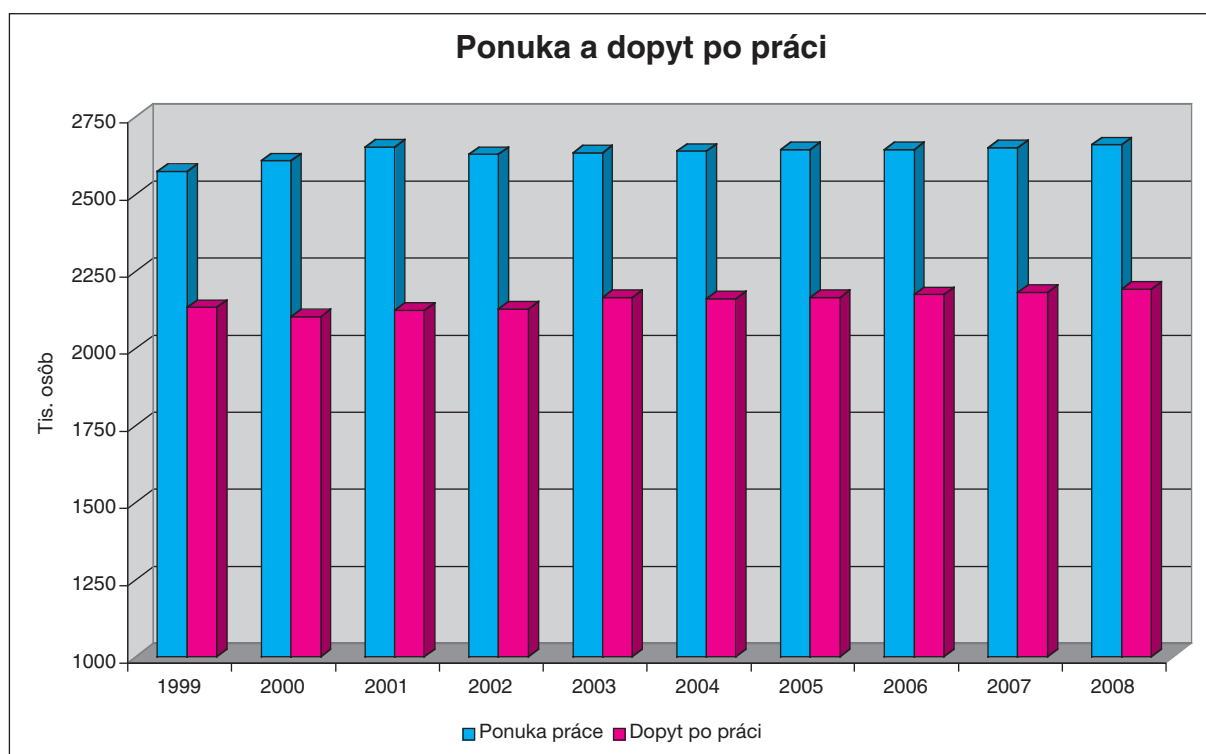

obr. 1

V porovnaní s uplynulými rokmi sa v oblasti spotrebiteľských cien neuvažuje s ďalšími administratívnymi zásahmi. V dôsledku pokračujúceho vylepšovania fungovania trhových mechanizmov⁷ možno počítať so stabilizáciou spotrebiteľských cien a ich postupnou konvergenciou k tendenciám vývoja, ktoré sú charakteristické pre EÚ.

Očakávaný hospodársky rast povedie k tvorbe nových pracovných príležitostí a k rastu zamestnanosti. Dôsledkom tohto rastu a predpokladaného vylepšovania fungovania trhu práce bude vývoj vedúci k znižovaniu nezamestnanosti. Napriek klesajúcim tendenciám v oblasti miery nezamestnanosti je potrebné počítať s tým, že na trhu práce bude ešte stále pretrvávať významná nerovnováha medzi ponukou a dopytom po práci.

⁷ Výrazne ovplyvňovaného členstvom SR v EÚ.

obr. 2

Charakter uvedených tendencií z aspektu základných determinantov mzdového vývoja vyjadrujú ukazovatele, ktoré obsahuje tabuľka 1.

tabuľka 1 Vývoj reálneho HDP, inflácie, zamestnanosti a nezamestnanosti

	1999	2000	2001	2002	2003
HDP	1,5	2,0	3,8	4,4	4,2
Miera inflácie	14,2	8,4	6,5	3,4	9,3
Zamestnanci	-2,2	-0,6	1,5	0,1	0,8
Pracujúci	-3,0	-1,4	1,0	0,2	1,8
Nezamestnanosť – evid.	17,3	18,3	18,2	17,8	15,2
Nezamestnanosť – zisť.	16,2	18,6	19,2	18,5	17,4
	2004	2005	2006	2007	2008
HDP	4,8 – 5,4	4,3 – 5,2	4,2 – 5,1	4,4 – 5,4	4,2 – 5,2
Miera inflácie	7,4 – 8,2	3,0 – 4,5	2,6 – 4,2	2,5 – 3,7	2,4 – 3,5
Zamestnanci	-0,1 – 0,6	0,3 – 0,8	0,5 – 1,0	0,5 – 0,9	0,5 – 1,0
Pracujúci	-0,5 – 0,1	-0,1 – 0,5	0,1 – 0,7	0,1 – 0,6	0,2 – 0,7
Nezamestnanosť – evid.	14,6 – 15,0	14,2 – 14,8	13,6 – 14,4	13,2 – 14,1	12,8 – 13,8
Nezamestnanosť – zisť.	17,9 – 18,6	17,3 – 18,3	16,5 – 17,7	15,7 – 17,2	15,2 – 16,7

Poznámka: HDP – ročné tempo rastu HDP v stálych cenách v %; Miera inflácie – medziročná miera inflácie v %; Zamestnanci – priemerný počet zamestnancov v hospodárstve spolu (podľa štatistického výkazníctva) – ročné tempo rastu v %; Pracujúci – priemerný počet pracujúcich (podľa výberového zisťovania pracovných síl) – ročné tempo rastu v %; Nezamestnanosť – evid. – priemerná evidovaná miera nezamestnanosti v %; Nezamestnanosť – zisť. – miera nezamestnanosti (podľa výberového zisťovania pracovných síl) v %; zdroj: 1999 – 2003 ŠÚ SR, 2004 – 2008 prognóza (nízky a vysoký scenár).

V tejto tabuľke sú základné determinanty mzdového vývoja reprezentované reálnym HDP, infláciou, zamestnanosťou a nezamestnanosťou. Keďže v poslednom období narástol rozdiel medzi ukazovateľmi zamestnanosti a nezamestnanosti podľa rôznych metodík, v tabuľke uvádzame príslušné ukazovatele podľa oboch týchto oficiálnych metodík. Ide o metodiku založenú na štatistickom výkazníctve, resp. evidencie a o metodiku založenú na výberovom zisťovaní pracovných síl. Najmä pri interpretácii nezamestnanosti si treba uvedomiť, že pri uvedených metodikách ide o rôzne ponímania (a čiastočne i aspekty) tej istej kategórie. Kým v prípade prvej možno nezamestnanosť chápať ako výslednicu správania sa účastníka trhu práce z hľadiska platnej legislatívy, tak v zmysle druhej, nezamestnanosť skôr predstavuje istý obraz o správaní sa účastníkov trhu práce z hľadiska ich vzťahu k práci⁸.

3. Základné proporcie mzdového vývoja

Mzdy predstavujú nákladovú položku, ktorá je súčasťou ceny práce. Z medzinárodného hľadiska patrí úroveň ceny práce na Slovensku medzi najnižšie spomedzi novoprijatých krajín EÚ. Ročné náklady práce na zamestnanca za priemysel a stavebníctvo predstavovali v roku 2001 14,3 % z priemeru EÚ-15⁹. Nižšie náklady sa zaznamenali iba za Litvu (11,4 %) a Lotyšsko (11,4 %). Treba pritom dodať, že v uvedenom roku predstavovala produktivita práce zamestnanej osoby na Slovensku 53 % z priemeru EÚ-15. Rovnaký ukazovateľ za Litvu, resp. Lotyšsko dosahoval pritom úroveň 38 resp. 36,4 %¹⁰. Napriek tomu, že za uplynulé roky jednotkové náklady na prácu rástli rýchlejšie než priemer za EÚ, cena práce na Slovensku iba mierne presahuje jednu desatinu z priemernej hodnoty tohto ukazovateľa za EÚ-15.

Medzi hlavné príčiny uvedeného stavu patrí, okrem mzdovej politiky determinovanej vysokou nezamestnanosťou, predovšetkým nízka úroveň pridanej hodnoty vytvorenej jedným zamestnancom. Hodnota tohto ukazovateľa za priemysel a stavebníctvo predstavovala v roku 2001 20,6 % z priemeru EÚ-15¹¹. Nižšia hodnota tohto ukazovateľa sa zaznamenala iba v prípade Litvy (12,7 %) ¹².

Z hľadiska vzťahu úrovne miezd k nákladom na prácu je potrebné uvedomiť si i tú skutočnosť, že mzdy na Slovensku predstavujú 61 %¹³ z úplných nákladov práce. Je

⁸ Tým možno, do istej miery, vysvetliť i to, že v uplynulom období uskutočnené zmeny legislatívy boli spojené aj s nárastom rozdielu medzi ukazovateľmi nezamestnanosti vykazovanými podľa týchto metodík.

⁹ Vypočítané na podklade ukazovateľov uvedených v (3).

¹⁰ Pozri (5).

¹¹ Vypočítané na podklade ukazovateľov uvedených v (3).

¹² Možno poznamenať, že za 1. polrok tohto roka v rámci 5,4 % rastu reálneho HDP reálna pridaná hodnota narástla iba o 2,1 %. Pozri (7).

¹³ Pozri (1), (9).

to podstatne menej než v krajinách EÚ¹⁴. Znamená to, že v rámci nákladov na prácu ide o značne vysoké nepriame náklady¹⁵, ktoré v konečnom dôsledku majú v nemalej miere vplyv na úroveň miezd v národnom hospodárstve.

Analýzy ukazujú, že vývoj priemernej mesačnej nominálnej mzdy za národné hospodárstvo spolu (v ďalšom iba nominálnej mzdy) je determinovaný:

- produktivitou práce a
- nezamestnanosťou.

Základný obraz o charaktere vzájomných vzťahov medzi týmito ukazovateľmi prostredníctvom vývoja ich temp rastu poskytuje graf na obr. 3.

obr. 3

Na obr. 3 uvedené tempá rastu vyjadrujú vývoj nominálnej mzdy, počtu nezamestnaných (podľa výberového zisťovania pracovných síl) a produktivity práce¹⁶ (v ďalšom iba nominálna produktivita práce).

¹⁴ Vo väčšine krajín EÚ-15 sa táto hodnota pohybuje nad 70 %.

¹⁵ Vyvolané predovšetkým systémom sociálneho zabezpečenia.

¹⁶ Nominálne HDP na pracovníka vykazovaného podľa výberového zisťovania pracovných síl.

Výsledky ekonometrických analýz ukazujú, že rast produktivity práce vedie k rastu nominálnej mzdy a rast nezamestnanosti vedie zas k jej poklesu, a opačne. Na základe výpočtu príslušných koeficientov elasticít možno konštatovať, že:

- jednopercentný nárast (pokles) nominálnej produktivity práce, pri predpoklade nemennosti počtu nezamestnaných, vyvolá 1,02 percentný nárast (pokles) nominálnej mzdy a
- jednopercentný nárast (pokles) počtu nezamestnaných, pri predpoklade nemennosti nominálnej produktivity práce, vyvolá 0,17 percentný pokles (nárast) nominálnej mzdy.

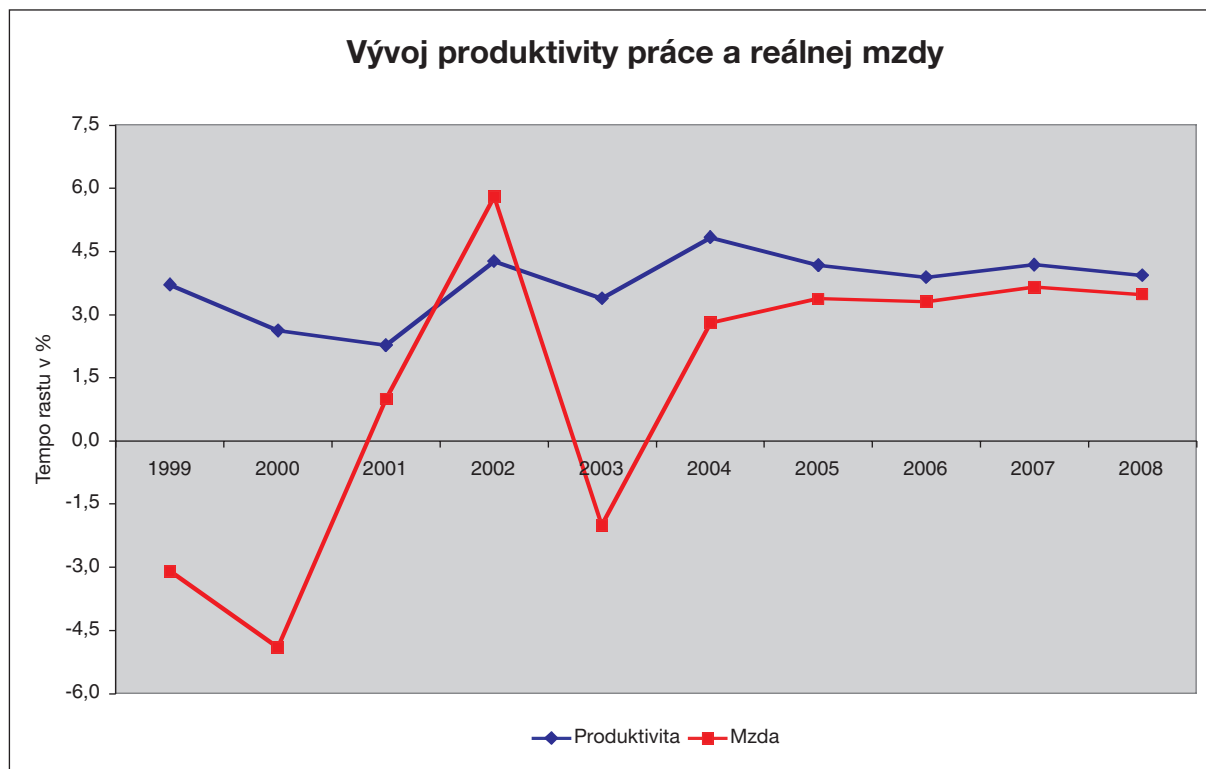
V nadväznosti na prognózu základných determinantov mzdového vývoja uvedených v tabuľke 1 je reálne očakávať, že hlavné proporcie mzdového vývoja sa budú formovať v intenciách, ktoré naznačuje obr. 2.

tabuľka 2 Mzdový vývoj

	1999	2000	2001	2002	2003
Nominálna mzda Sk	10 728	11 430	12 365	13 511	14 365
Rast nom. mzdy %	7,2	6,5	8,2	9,3	6,3
Rast reálnej mzdy %	-3,1	-4,9	1,0	5,8	-2,0
	2004	2005	2006	2007	2008
Nominálna mzda Sk	15 640 – 15 730	16 640 – 16 890	17 680 – 18 080	18 790 – 19 430	19 940 – 20 830
Rast nom. mzdy %	8,9 – 9,5	6,4 – 7,4	6,3 – 7,1	6,3 – 7,5	6,1 – 7,2
Rast reálnej mzdy %	2,0 – 3,6	3,0 – 3,7	3,0 – 3,6	3,3 – 4,0	3,1 – 3,8

Poznámka: Nominálna mzda – priemerná mesačná mzda zamestnanca za národné hospodárstvo spolu, Rast nom. mzdy – ročné tempo rastu nominálnej mzdy, Rast reálnej mzdy – ročné tempo rastu reálnej mzdy, zdroj: 1999 – 2003 ŠÚ SR, 2004 – 2008 prognóza (nízky a vysoký scenár).

Charakter vzťahu medzi vývojom reálnej mzdy a reálnej produktivity¹⁷ práce vyjadruje graf na obr. 4.

obr. 4

Na základe uvedeného obrázku možno konštatovať, že v tabuľke 2 prognózované tendencie vývoja nominálnej mzdy indukujú v podmienkach cenového vývoja, naznačeného v tabuľke 1, taký vývoj reálnej mzdy, ktorej rast sa pohybuje pod úrovňou rastu produktivity práce. Z hľadiska výkonnosti ekonomiky to znamená vývoj podporujúci udržanie a postupné zvyšovanie konkurencieschopnosti národného hospodárstva SR.

¹⁷ Reálne HDP na zamestnanca vykazovaného podľa štatistického výkazníctva.

4. Záver

Priemerná mesačná mzda na Slovensku, pri prepočte podľa parity kúpnej sily, nedosahuje v súčasnosti ani 30 % z priemeru EÚ-15. Ak si v nadväznosti na túto skutočnosť uvedomíme, že hodnota HDP na obyvateľa v parite kúpnej sily predstavovala v roku 2002 47 % z priemeru EÚ-15, potom môžeme konštatovať, že z vytvoreného HDP sa vynakladá na zaplatenie vykonanej práce na Slovensku podstatne menej než vo vyspelých krajinách Európy. Nepriaznivý dopad tejto skutočnosti na životnú úroveň obyvateľstva je pritom znásobený aj výškou spotrebiteľských cien¹⁸.

Kým priemerné ročné tempo rastu priemernej mesačnej mzdy dosahovalo v období rokov 1999 – 2003 hodnotu 7,6 %, tak je reálne kalkulovať s tým, že v rokoch 2003 – 2008 sa táto hodnota bude pohybovať v rozmedzí 6,8 – 7,7 %. Napriek tomuto rastu však treba počítať s tým, že priemerná mesačná mzda na Slovensku bude aj v roku 2008 ešte pod úrovňou minimálnej mzdy, ktorá bola v Grécku v roku 2003¹⁹. Zlepšovanie životnej úrovne možno očakávať najmä v dôsledku rastu reálnej mzdy. Dá sa počítať s tým, že reálna mzda za obdobie 2003 – 2008 narastie o 15,4 – 17,8 % v porovnaní s 0,4 % poklesom za obdobie 1999 – 2003.

Celkovo možno konštatovať, že v podmienkach udržateľného rastu ekonomiky Slovenska kľúčovými národohospodárskymi faktormi zvyšovania úrovne a dynamiky miezd sú a v nastávajúcom období aj zostávajú:

- zvyšovanie produktivity práce,
- znižovanie nezamestnanosti a
- rast tvorby pridanej hodnoty.

¹⁸ Úroveň spotrebiteľských cien v roku 2002 predstavovala 44 % z priemeru EÚ-15. Znamená to, že vzhľadom k priemeru EÚ-15 je úroveň spotrebiteľských cien podstatne vyššia než úroveň miezd.

¹⁹ Hodnota minimálnej mzdy v Grécku v roku 2003 bola daná hodnotou 605 EUR. Pozri (6)

Literatúra

1. Analýza úplných nákladov práce v SR 2000. ŠÚ SR, Bratislava marec 2002.
2. CANSTAT Statistical Bulletin. 2003/4.
3. Employment in the market economy in the European Union *An analysis based on the structural business statistics*. European Commission, 2004 Edition.
4. Kárász, P.: Prvý hospodársky cyklus v postkomunistickej ekonomike Slovenska. Ekonomický časopis, 51, 2003, č.7, s. 785 – 795.
5. Kuhner, I.: An Overview of the Economies of the New Member States. Economy and Finance, Theme 2-17/2004.
6. Living conditions in Europe *Statistical pocketbook*. European Commission 2003 Edition.
7. Makroekonomické ukazovatele štvrtročných národných účtov a pridaná hodnota za 1. – 2. štvrtrok. ŠÚ SR, Bratislava september 2004.
8. Štatistická správa o základných vývojových tendenciách v hospodárstve SR v roku 2003. ŠÚ SR, Bratislava marec 2004.
9. Úplné náklady práce v SR 2002. ŠÚ SR, Bratislava október 2003.

Príloha

Tabuľka 1 Priemerná mesačná mzda zamestnanca v ekonomike Slovenska v roku 2003

	v Sk ¹	v EUR ²	% z EU-15 ³
Národné hospodárstvo spolu	14 365	346	14 %
v tom			
Poľnohospodárstvo, poľovníctvo a lesníctvo	10 940	264	–
Rybolov a chov rýb	15 389	371	–
Priemysel	15 400	371	15 %
ťažba nerastných surovín	16 251	392	–
priemyselná výroba	14 873	358	14 %
výroba a rozvod elektriny, plynu a vody	21 061	508	16 %
Stavebníctvo	12 001	289	13 %
Veľkoobchod a maloobchod; oprava motorových vozidiel, motocyklov a spotrebného tovaru	14 461	349	15 %
Hotely a reštaurácie	11 053	266	16 %
Doprava, skladovanie, pošty a telekomunikácie	15 300	369	22 %
Finančné sprostredkovanie	29 088	701	20 %
Nehnutelnosti, prenájom a obchodné činnosti	17 940	432	16 %
Verejná správa a obrana; povinné sociál. zabezpečenie	17 508	422	–
Školstvo	11 984	289	–
Zdravotníctvo a sociálna pomoc	12 430	300	–
Ostatné spoločenské, sociálne a osobné služby	11 120	268	–

Poznámka:¹ zdroj: (8);² prepočet podľa oficiálneho kurzu;³ vyjadruje mzdovú úroveň SR v r. 2003 v EUR k EÚ-15 v EUR 2000, prepočet na podklade ukazovateľov uvedených v (6) a (8) – ukazovatele majú orientačný charakter.

Tabuľka 2 Priemerná mesačná mzda v roku 2002 vo vybraných krajinách²⁰

	Mzda v n.m. ¹	Mzda v EUR ²
Cyprus	940	1 635
Česká republika	15 857	515
Estónsko	6 144	393
Maďarsko	122 453	512
Lotyšsko	173	297
Litva	1 014	293
Poľsko	2 133	553
Slovinsko	235 436	1 041
Slovensko	13 511	316
Priemer ³		617
Slovensko/Priemer		51,3 %

Poznámka:¹ priemerná mesačná mzda vyjadrená v národnej mene podľa (2);² priemerná mesačná mzda vyjadrená v EUR, prepočet podľa oficiálnych kurzov národných mien uvedených v (2);³ vyjadruje aritmetický priemer priemerných mesačných miezd vyjadrených v EUR.

²⁰ Ide o novoprijaté krajiny EÚ vyjmúc Maltu.

